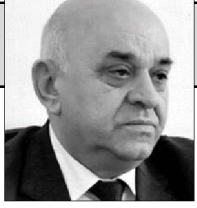

Türküstan

www.turkustan.info

Xaləddin Sofiyev

Kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent ADMİU-nun "Sosi- al-siyasi elmlər kafed- rasının" müdiri

E-mail: sofiyev.xaleddin@mail.ru

Karaman Bəyi II İbrahim bəy ilə işləri tezliklə yolu- na qoydu. Karaman səfərindən dönüb Gəliboluya gələrək Orxan Çələbi üçün heç bir ödənc veril- məcəyini bildirdi. Bura- daki rumların isə qovulma-

cəhətdən haqqın yoxdur ki, Konstantinopolu (İstanbulu) tutasan. Cavabında sultan belə deyir: "Mənim iki halda haqqım var şəhəri tutam. Birincisi ona görə ki, Alahtaala mənim alın- ma bu işi yazmasaydı mən şə- hərin qala divarına qədər gəlib çıxa bilməzdim, ikincisi ona görə haqqım var ki, siz şəhəri saxlaya bilmirsiniz, mən isə al- mağı bacarıram."

İstanbulu Romadan və Genuyadan nümayəndələr gəlir və özləri ilə ərzaq və hərbi sursat gətirirdilər. Lakin daxilə də bunlara qarşı çıxanlar var idi. Türkün gücünü və bu mühari-

yinə yaxınlaşdı. Türk ordusu- nun başçısı Sultan Mehmedin 15 min nəfərlik süvari birliyi ilə mərkəzdə Topqarı ilə Ədirnə- qarı arasında yer tutmuşdu. İstanbulun müdafiəsi 52 km bir ərzağını əhatə edirdi. Mühasirə işləri tamamlandıqdan sonra sultan Bizans imperatorunun təslim olması üçün elçilərini göndərdi. İmperator təslim ol- mağı qəbul etmədi və mühari- bənin məsuliyyətini öz üzərinə götürmüş oldu.

Bizanslılar türklərin hücu- munu Topqarı tərəfindən gözlə- yirdilər. Sultan Mehmed o günə qədər heç bir sərkərdənin ağıl-

İstanbul divarları ələ keçiril- dikdən sonra Sultan Mehmed Ulubatlı Həsənin qəbrini üzərində dua oxudu, təşəkkür etdi. Uca səslə yanındakılara: - "Ə- gər Sultan olmasaydım, Ulubat- lı Həsən olmaq istərdim" - de- di.

Bizans imperatoru Konstan- tin yaralı türk əsgəri tərəfindən öldürüldü. Ayasofiyada topla- nan 50 min şəhər əhalisi sərbəst buraxıldı. Sultan baş nazir Lukas Notapasa Konstantinin cəsədinin tapılıb dini mərasimlə dəfn olunmasını əmr etdi.

29 may 1453- cü ildə 21 yaşlı Sultan Mehmed İstanbulu

21 yaşında Konstantinopo- lu fəth edib İstanbulu çevirən Sultan II Mehmed həm də şeir yazırdı.

II Muradın (1421-1451) ölüm xəbəri, Manisada olan oğlu II Mehmedə çatan kimi o, vaxt itirmədən atına mindi və "məni sevən ardımca gəlsin" deyərək yola düşdü. Vəzirlər, bəylərbəylər, alimlər, ordu onu qarşılamağa çıxmışdı. II Mehmed əvvəlcə Ədirnəyə daxil oldu. 18 fevral 1451-ci ildə Ədirnə sarayında cülus (hökmdar taxtına çıxma) məra- simi başladı. II Mehmed bu möhtəşəm izdihamın qarşısında hökmdarlıq taxtına çıxdı. Bu onun hakimiyyətə ikinci gəlişi idi (1444-1446; 1451-1481). İkinci dəfə taxta çıxan Mehmed dövləti ailəsinin hi- mayəsi ilə deyil, öz ağılı ilə idarə etməyə başladı.

Sultan II Mehmedin səltənətdə rəqibi yox idi. Böyük arzuluna çatmaq üçün hazırlıq işləri görürdü. O qarşısına qoy- duğu məqsədə-İstanbulun (Konstantinopolun) fəthinə ha- zırlığı başladı. Mehmed əvvəl- cə venesiyalılarla və macarlarla müqavilə bağladı.

Sultan II Mehmedin Karaman Bəyi ilə birləşdiyini gören Bizans imperatoru türklərdən daha çox güzəşt almaq üçün qəbul olunmaz yeni tələblər irə- li sürdü. İmperator elçilərlə Orxan Çələbi üçün verilən bac- xəracın iki dəfə artdığını, bu xərac verilməzsə şahzadə Orxan Çələbini sərbəst buraxaca- ğını, silah və donanma ilə türklərin əlində olan torpaqları iş- ğal edəcəklərini bildirdi.

Orxan Çələbi xanədan çə- kişmələrində uduzaraq Bizansın paytaxtına qaçmışdı. II Mehmed şahzadə Orxan Çələ- binin saxlanması üçün Bizans imperatoruna ildə 300 min ak-

Konstantinopolu fəth edən Sultan II Mehmed

sını əmr etdi. Bu Bizanslara ver- rilən cavab idi.

İmperator çox ehtiyatsız hərəkət etdiyini anlamışdı, amma artıq iş-işdən keçmişdi. Gənc sultan artıq niyyətini gizlətmirdi. İstanbulun fəthi üçün hərbi işlər sürətlə gedirdi. İstanbulun dənizdən mühasirəsi üçün ba-

bədə öz məğlubiyyətini gören Bizans hərbi donanmasının başçısı Luka Notaras məşhur bir cümlə söyləmişdi: "Latinların tacındansa, şəhərdə türk çalmasının hökmranlığı daha yaxşıdır".

Bizansların İstanbulu müda- fie edən hərbi qüvvələri haq-

na gəlməyən taktika işlətdi. Qurudan Xaliçə qədər taxta düzdürdü və onun üzərinə piy sürtdürdü. Aprelin 22-də hə- min taxtaların üzəri ilə gəmiləri Xaliç sularına endirdi.

Aprelin 24-də və 28-də bizanslılar əks hücumu keçdilər və hər ikisi müvəffəqiyyətsizli-

bası I İldırım Bəyazidin (1389-1402) Bosfor sahilində 1395-ci ildə tikdirdiyi Gözəlcəhisar (Anadolu qalasının) qarşısında Boğazkəsən qalasını (Rumeli qalasını) tikdirməyi qərara alır. 1452-ci ilin martında başlanan qalanın tikintisində 6 min adam iştirak edirdi. Qalanın tikintisi 4 aya başa çatdı.

Sultanın əmri ilə Boğazkə- sən qalası vasitəsilə gəmilərə

qında mənbələrdə ətraflı məlu- mat yoxdur. Lakin göstərilir ki, 26 döyüş gəmisə var idi. İstanbul əhalisi 200 mindən çox idi. İstanbulun divarları dün- yanın ən möhkəm divarları idi. Hündürlüyü 27, eni isə 4 metr idi. Türklərin Ədirnədən hərəkət etdiklərini və İstanbula yaxınlaşdıqlarını gören bizanslılar Saray burnu ilə Xaliç arasında qalın zəncir çəkərək Xaliçin yo-

yə uğradı. Bundan qəzəblənən bizanslılar əsir saxladıqları 260 türkün başını kəsib qala divar- larının dibinə atdılar.

Sultan Mehmed İstanbulu alınması üçün tez-tez taktikasını dəyişdirirdi. 600 metrlik mə- safədən lağım ataraq şəhərə girmək mümkün olmadıqda sul- tan bir gecədə İstanbulun di- varlarından hündür olan, hərəkət edən qüllələr düzəltdirdi. Qüllələrdən şəhər top atəşinə tutulurdu.

29 may 1453-cü ildə Sultan "hücum" əmrini verdi. Toplar gurladı. "Allah! Allah!" səsləri göyü inlətdi və türk ordusu hər tərəfdən qabaran bir dəniz kimi divarlara doğru daşdı. 50 min- lik türk qoşunu hücumu keçdi. Qala divarlarına 2 min nərdi- van qaldırıldı. Bizanslılar yuxarı qalxan türk əsgərləri üzərinə qaynar yağ, Rum atəşi, daş-ox yağdırırdılar. Öyrəyən tərəfdən nərdivanla dirmaşan türk dö- yüşçülərindən kiçik zabıt Ulubatlı Həsən əlindəki türk bayra- ğını bürcün üzərinə taxdı. Bizanslı oxçular tərəfindən Ulubatlı Həsən öldürüldü. Lakin onun ucaldığı bayraq türk əs- gərini coşdurdu.

Sultan II Mehmedin Karaman Bəyi ilə birləşdiyini gören Bizans imperatoru türklərdən daha çox güzəşt almaq üçün qəbul olunmaz yeni tələblər irəli sürdü. İmperator elçilərlə Orxan Çələbi üçün verilən bac-xəracın iki dəfə artdığını, bu xərac verilməzsə şahzadə Orxan Çələbini sərbəst buraxaca- ğını, silah və do- nanma ilə türklərin əlində olan torpaqları işğal edəcəklərini bildirdi

beləcə fəth etdi. Bundan sonra onu II Sultan Mehmed Fateh adlandırdılar. İstanbulun fəth tarixi Qurani-Kərim ayələrinin birində işarət edilmişdir. Həz- rət Peyğəmbər hədisi- Şəriflərinin birində isə İstanbulun fəth ediləcəyini açıq-şəkar xəbər verirdi. Bu hədisi-Şərifdə deyilirdi: Konstantiniyyə (İstanbul) şübhəsiz fəth ediləcəkdir. Onu fəth edən əmr nə gözəl əmdir. Bu əsgər nə gözəl əsgərdir!" Sultan II Mehmed Fateh Həzrəti Peyğəmbərin müjdələdiyi xoşbəxt döyüşçü oldu.

Fateh Sultan 49 il 7 ay 5 gün yaşadı. Səltənəti 30 il 2 ay 14 gün sürdü. Bu müddətdə o, iki imperatorluğu, dörd krallığı, altı prinsliyi, dörd əyaləti tutaraq 17 dövləti dünya xəritəsindən silmiş və torpaqlarını da öz imperatorluğuna qatmışdı.

Zəka və istedadlı, əski və yeni bilikləri tam olaraq qavrayışı və insani davranışlarıyla seçilmişdi. Ərəb və fars ədəbiyyatını dərinlənməklə yanaşı, yunan filosoflarının da əsərlərini oxuyur və biliyini genişləndirirdi. "Avni" təxəllüsü ilə şeir yazırdı. Savadını artırmaq üçün daima yanında müəllimlər saxlayırdı.

Vətənin mənafeyini həmişə qorumuş, fikri dövlətində adamlarının yaxşı yaşamasına yönəlmişdi.

İstanbulu Romadan və Genuyadan nümayəndələr gəlir və özləri ilə ərzaq və hərbi sursat gətirirdilər. Lakin daxilə də bunlara qarşı çıxanlar var idi. Türkün gücünü və bu müharibədə öz məğlubiyyətini gören Bizans hərbi donanmasının başçısı Luka Notaras məşhur bir cümlə söyləmişdi: "Latinların tacındansa, şəhərdə türk çalmasının hökmranlığı daha yaxşıdır"

ça verməyi öhdəsinə almışdı. Bununla da Orxan Çələbinin səltənət iddiası ilə çıxış etməsinin qarşısını alırdı. Görkəmli tarixçi Uzunçarşılının irəli sür- düyünə görə şahzadə Orxan II Muradın qardaşı, yeni II Mehmedin əmisi idi.

Bizans elçilərilə yaxşı davranaraq onları yola saldıqdan sonra Sultan II Mehmed Karaman üzərinə səfər etdi. Onun Karaman ilə çox məşğul olmaq niyyəti yox idi. Buna görə də

nəzarət edilirdi. Yüklə və hərbi gəmilər kömrük nəzarətindən keçməli və vergi verməli idi.

Boğazkəsən qalasının tikin- tisinin qurtarmasını eşidən imperator Sultanın yanına elçi göndərərək İstanbulu hücumu dayandırmağı xahiş etdi və bu- nun əvəzinə nə qədər istəyirsə bac-xərac verəcəyini bildirdi. Bir mənbənin verdiyi məlumat- da deyilir ki, Bizans impera- toru Konstantin sultana məktu- bunda deyir ki, sənənin hüquqi

lunu bağladılar. Bu qalın zəncir dairəvi birjalar üzərində otu- rulmuşdu və türk gəmilərinin Xaliçə girmələrinə mane ola- caqdı.

1 fevral 1453-cü ildə Sultan Mehmed "Şahi" adı verilən bö- yük topun İstanbulu doğru çıxarılmasını əmr etdi. Bu topun dairəsi 3 metr, güllələrin ağırlığı 1500 kq idi. Türk orduları 100 min nəfərdən artıq idi. 6 aprel 1453-cü ildə ordu İstanbul divarlarının 700-800 metrli-